

Friedrich August Hayek - politický filozof a ekonom

27.dubna 2005 René Šifta

Hayek (1899-1992) pocházel z Vídeňské akademické rodiny, jeho otec byl profesorem biologie.

V mládí byl formován proudem vídeňských intelektuálů v čele s jeho slavným bratrancem Ludwigem Wittgensteinem - zakladatelem myšlenek o „linguistic turn“ - filozofickém obratu k jazyku. Získal tři doktoráty, v roce 1921 obhájil na vídeňské univerzitě doktorát práv, v roce 1923 doktorát politických věd a v roce 1925 přidal doktorát ze společenských věd. Publikoval zásadní díla nejen v ekonomii, ale i v politologii, právu, filozofii, psychologii a metodologii vědy i v oblasti historie teorií a doktrín. Ve všech oborech zásadně uváděl v život pokrokové myšlenky, a narušoval všeobecně přijímané doktríny. Po celou dobu svého života se věnoval intelektuální činnosti. V roce 1947 se stal spoluzakladatelem věhlasné Mont-Pelerinské společnosti, jejímž posláním byla obhajoba a rozvíjení principů liberálního řádu.

Teorie rozptýlených znalostí

Stoupenec laissez faire a kritik socialistických experimentů vytvořil v reakci na teorii tržního socialismu vlastní teorii rozptýlených znalostí. Dokázal, že každý svébytný jedinec disponuje vědomostmi a znalostmi, které mohou být uplatňovány jen v tržním hospodářství. Znalosti nemohou být shromážděny u neidentifikovatelné centrálně řízené autority, protože existují a jsou schopny plného využití jen v návaznosti na své nositele. Povinností trhu je tyto vědomosti patřičně transformovat do prospěchu a zisku. Pouze tržní ceny mají zprostředkující funkci mezi jednotlivcem v dané struktuře a prospěchem.

Samotný Hayek pokládal za svůj největší přínos myšlenku, v níž centrální řízení je možné jen v jednoduchých systémech. Naproti tomu ve složitějších systémech to možné není.

Hlavní představitelé rakouské školy Ludwig von Mises a jeho žák Hayek vyslovili základní premisu pro pochopení funkčního mechanismu tržního hospodářství. Dokázali, že trh je procesem nepřetržitých změn. V žádném případě se nenachází ve stavu klidu, za předpokladu, že jsou splněny souběžně dvě podstatné podmínky. Za prvé, neustále se vynořující neočekávané změny a za druhé, doplněné nesouladem lidských plánů a potřeb. Základní podstata tržního hospodářství tkví v tom, že dokáže zharmonizovat lidské potřeby, které jsou v prapočátku v nesouladu.

Jednání lidí vytváří řád. Stává se druhotným, nikým neformovaným produktem lidí, kde tito lidé upřednostňují dodržování jistých pravidel chování.

Nemožnost sociální spravedlnosti

Nejvyšší abstraktní měřítko sociální a distributivní spravedlnosti, k němuž by měly veškeré instituce a veškeré úsilí všech občanů směřovat, spočívá ve společnosti, která by měla stejně dobře nakládat se všemi, kteří si to zaslouží. Požadavek sociální spravedlnosti není adresován jednotlivci, nýbrž společnosti. Státní moc personifikuje a antropomorfizuje - zbožšťuje společenský řád. Novým božstvem, u něhož si můžeme stěžovat a domáhat se nápravy, se stala společnost ve formě státní moci transformované na státní orgán. Zcela vynechala konkrétní jedince a přesná pravidla chování se svými morálními zásadami, kam by se poškozený mohl obracet v případě nastalé potřeby. Sociální spravedlnost, zastoupená pouze v direktivním hospodářství, se stává „plnohodnotnou“ ve chvíli, kdy přikazuje a zakazuje jednotlivcům.

Zásadní rozdíl mezi socialistickým společenským řádem a klasickým liberalismem spočívá v tom, že klasický liberalismus se řídí principy individuálního chování a požaduje, aby spravedlivě jednali jednotlivci, zatímco v socialismu potřeby uspokojuje sociální spravedlnost a přenáší pocity odpovědnosti na instituce vybavené mocí radit lidem jak se mají chovat.

Filozof Hayek se dále snažil ve svých spisech rozvinout myšlenku o neopodstatněnosti „hodnoty pro společnost“. Názor, že různé služby mají zcela určitou a zjistitelnou hodnotu pro celou společnost, je naprosto mylný a zavádějící. Služba může mít hodnotu jen pro konkrétní jednotlivé členy společnosti.

Podle Hayka existuje pouze jedna nosná zásada, zásada rovnosti příležitostí. Na počátku úsilí má každý jedinec možnost dosáhnout cíle svého snažení při stanovení základních podmínek a pravidel společenského řádu. Klasický liberalismus formuloval daný požadavek ve větě „la carrière ouverte aux talents“ (kariéra otevřená pro talenty).

Na závěr svých statí o sociální spravedlnosti nabádá Hayek odpovědné myslitele, aby se zamysleli sami nad sebou a zastyděli se, jestli používají slovíčka distributivní spravedlnost, protože jejich používání není čestné a pochází z oblasti demagogie a laciné žurnalistiky.

Nobelova cena za ekonomii

V roce 1974 byla Hayekovi a Švédovi Gunnaru Myrdalovi udělena Nobelova cena za ekonomii - za průkopnické práce v teorii peněz a ekonomických výkyvů a za pronikavou analýzu vzájemné závislosti ekonomických, sociálních a institucionálních jevů.